

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

"Έκεινο το στοιχείο του δετικισμού που μοιάζει με αντικειμενικότητα, δεν είναι παρά η άλλη όψη μιας κυριαρχίας, που είναι κενή από γνώση."

Foucault, 1964 /1975, σ. 262

Το όνομα "ναρκωτικά", παραγόμενο από την αρχαιοελληνική λέξη "νάρκη" (μούδιασμα, παράλυση και απονέκρωση των αισθήσεων), όπως και το ρήμα "ναρκώω" (ναρκώνω), συνδέεται επυμολογικά με το όνομα του μυθικού Νάρκισσου, που γοητεύτηκε από το καθρέπτισμα της διάφανης εικόνας του μέσα σ' ένα ρυάκι, περιφρονώντας την αγάπη που ενώνει με τα άλλα ανθρώπινα όντα, για να τιμωρηθεί από τον Ήρωτα και να παραμείνει ως σύμβολο του ύπνου και του δανάτου (Wieseler, 1856).

"Εγώ δεν είμαι εγώ, είμαι το χασίς, κάποιες στιγμές του", δια δηλώσει υπό την επήρεια της χρήσης ο Benjamin (1972/1992, σ. 104), χάνοντας την αισθηση του εαυτού μέσω της χρήσης και ενδεχομένως, αποφεύγοντας την πρωταρχική αλλοτρίωση που αναγνώριζε ο Sartre (1943/1957) σε κάθε μορφή ανθρώπινης πράξης και εμπειρίας που αντικειμενοποιείται από το βλέμμα του Άλλου ανθρώπου.

Η δυσκολία του *"να βλέπουμε τους άλλους όπως βλέπουν οι ίδιοι τους εαυτούς τους"*, επισημαίνεται πολύ χαρακτηριστικά από τον Huxley (1954, σ. 14), ο οποίος διερωτάται τι μπορεί να γίνει, από αυτήν την άποψη, *"αν οι άλλοι ανήκουν σε διαφορετικό είδος και κατοικούν ένα ριζοσπαστικά ξένο σύμπαν; Για παράδειγμα, πώς μπο-*

ρούν οι "υγιείς" να ξέρουν πώς είναι πραγματικά το να είσαι "τρελός". Πώς μπορούμε να γνωρίζουμε το εσωτερικό σύμπαν του χρήστη, κυρίως όταν αυτό εκφράζεται με τις αντιφατικές λέξεις, "εγώ δεν είμαι εγώ"; Και αν δε μπορούμε να γνωρίζουμε αυτήν την βαθύτερη πραγματικότητα, της οποίας μια έκφραση είναι η χρήση, τότε πώς δα δημιουργήσουμε παρεμβάσεις που δα φανούν αποτελεσματικές στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκαλούνται από τη χρήση ναρκωτικών;

Τα εντυπωσιακά αποτελέσματα ελληνικής έρευνας (ΕΚΤΕΠΝ, 2001), σχετικά με τους βασικούς παράγοντες που μπορούν να αποτρέψουν τα άτομα από τη χρήση ναρκωτικών, δείχνουν την αδυναμία τόσο των χρηστών, όσο και των μη-χρηστών, να κατανοήσουν ο ένας τα κίνητρα του Άλλου, ο οποίος δεν μοιράζεται τις δικές τους πεποιθήσεις, αξιες και στόχους: Χαρακτηριστικά, για τους χρήστες, οι μη-χρήστες δεν κάνουν χρήση επειδή "δεν ξέρουν τι xάνουν" (46.6%), ή επειδή "δεν ενδιαφέρονται για τις επιδράσεις των ουσιών" (39.8%). Αντίθετα, για τους μη-χρήστες, τα άτομα που απέχουν από τις ουσίες, δεν κάνουν χρήση επειδή "προτιμούν έναν κόσμο χωρίς ναρκωτικά" (61.6%) και επειδή πιστεύουν ότι "οι χρήστες δεν ξέρουν τι δέλουν από τη ζωή τους" (51%) (ΕΚΤΕΠΝ, ί.π.). Μάλιστα, οι συμμετέχοντες αυτής της έρευνας ήταν στο σύνολό τους δαμώνες κάποιων κοινών κέντρων διασκέδασης και άρα άτομα που μοιράζονταν κοινούς τρόπους διάδεσης του ελεύθερου χρόνου τους και κάποια κοινά ενδιαφέροντα. Ωστόσο, η κατανόησή τους για την εμπειρία του Άλλου προσώπου, ήταν ιδιαίτερα περιορισμένη.

Η Εικόνα 1, αποτελεί μια αναπαράσταση της χρήσης που αποδόθηκε από έναν 22χρονο άνδρα, κάτοικο της περιοχής της Αθήνας, περιστασιακό χρήστη διαφόρων ουσιών, από τον οποίον ζητήθηκε να σχεδιάσει πώς βλέπει τους χρήστες ναρκωτικών. Το σχέδιο σαρκάζει την κοινωνική συμμετοχή στο πρόβλημα της χρήσης ναρκωτικών, τοποθετώντας την κοινωνική απόρριψη (πάνω) ως σκαλι προς το δάνατο (που απεικονίζεται στο κάτω μέρος της εικόνας). Στη συνέχεια, η κοινωνία συντρέχει για να περισυλλέξει το νεκρό σώμα και να παρουσιάσει το γεγονός στα ΜΜΕ, ενώ ο δάνατος, απαρατήρητος και χαμογελαστός, κραδαίνει το δρεπάνι του πάνω από το σώμα. Ο χρήστης εμφανίζεται σε δέση μειονεξίας ("born to loose" - "γεννημένος για να xάνει") και δυματοποιημένος από τον κοινωνικό του περιγυρό.

Εντούτοις, αυτή η προοπτική δεν είναι η μοναδική. Ανατρέχοντας στην επονομαζόμενη "Ψυχεδελική βιβλιογραφία", ο αναγνώστης μπορεί να βρει πλήθος στοιχείων τα οποία αποδίδουν ένα είδος "γοήτρου" στον χρήστη, συσχετίζοντας το ναρκωτικό με πλεονεκτικές

ΕΙΚΟΝΑ 1

"Πώς βλέπω τους χρήστες ναρκωτικών".
Σχέδιο 22χρονου περιστασιακού χρήστη.

νοητικές καταστάσεις διευρυμένης συνειδητότητας (Munn, 1971, Mc Kenna, 1992). Πρόκειται για μια άποψη που απομακρύνεται από την ιδέα της ουσίας που "σκλαβώνει και καταστρέφει τον άνθρωπο" (Αρναού, 1978/1983, σ. 13) και προσεγγίζει περισσότερο την ιδέα της έκστασης.

Το ελληνικό ρήμα εξ-ιστάνω (εξιστάω, εξιστημι), απ' όπου προέρχεται το ουσιαστικό έκσταση, δηλώνει τη μετατόπιση, τη μετάβαση, αλλά και την έξοδο, την απομάκρυνση, τη φυγή (Δορμπαράκης, 1987). Κατά τον Couliano (1984/1986, σ. 20), κοινή σ' όλη τη σημασιολογική οικογένεια είναι η ιδέα του αποχωρισμού από κάποιο αντικείμενο ή κατάσταση, ώστε το ουσιαστικό "έκσταση" αναφέρεται στη γενικότερη έννοια της παραβίασης των κανόνων που σε κάποια δεδομένη κοινωνία και ιστορική στιγμή ορίζουν το φυσιολογικό και κατ' επέκταση του παραληρήματος ή ερεθισμού που προκαλείται από μεδυστικά ποτά. Ο στοχαστής, υιοθετεί την περιγραφή του Bolton (1962, αναφ. από τον Couliano, θ.π.), για την εκστατική εμπειρία, συμπεριλαμβάνοντας σε αυτήν, την κατάσταση της καταληψίας, όπου καταπαύουν στιγμιαία ακόμη και οι στοιχειώδεις φυσικές λειτουργίες όπως η αναπνοή και ο σφυγμός, προκειμένου το άτομο να εμβυθιστεί σε έναν διαφορετικό, πνευματικό κόσμο και να επανέλθει στην αποκαλούμενη ρεαλιστική πραγματικότητα, εμπλουτισμένο από την εκστατική εμπειρία (Mc Kenna & Mc Kenna, 1975).

Οι πρώτες περιγραφές αντιλήψεων αποκτημένων μέσα από τη χρήση ecstasy που έδωσαν οι χρήστες που συμμετείχαν στην παρούσα μελέτη, πλησιάζαν σε αρκετά σημεία αυτήν την περιγραφή, καθώς αναφέρονταν στην κατάσταση του να προσεγγίζεις "μια άλλη πραγματικότητα", στο βίωμα του "να περπατάς στο δρόμο και να μη νιώδεις καδόλου το σώμα σου... τα πόδια σου να είναι αφρός..." Άλλα ο πραγματικός πόλος έλεγχς του ερευνητικού ενδιαφέροντος ανάμεσα σ' αυτές τις αναφορές, ήταν η εμπειρία του "να νιώδεις ένα με όλους, να αγαπάς όλους...", η αισθηση ότι "είσαι μέσα σε όλα τα πράγματα... μπορείς να ενωδείς με τα πάντα...". Ο Άλλος έμοιαζε να διαχέεται πλήρως μέσα στο Εγώ και το αντίστροφο. Κάθε ειδους διαφορετικότητα έδειχνε να εκλείπει. Ο Εαυτός, είτε απλώς δεν εμφανιζόταν πουδενά για τους άλλους ανθρώπους, είτε υπήρχε παντού, αλλά ποτέ σε μια σαφώς καθορισμένη δέση.

Οι αναφορές σε μια αποχώρηση από τον κόσμο ("αφήνεις πισω όλη σου τη ζωή", "ανακαλύπτεις μια νέα πραγματικότητα"), μια ιδιότυπη εξαφάνιση κάθε "περισπασμού" του σώματος ("ανάλαφρο, δε σ' ενοχλεί") και παράλληλα απώλειας του Άλλου ("ένα με όλους"), δημιουργούν, αρχικά, την αισθηση του απρόσιτου στην έρευνα. Η απόφανση του Bataille (1985, σ.15) ότι από το βάθος του "μύκιου κό-

σμου" όπου εκτυλίσσονται τα εσωτερικά γεγονότα "δε μπορούμε να τα ανασύρουμε δίχως να τους στερήσουμε την αλήθεια τους", εκφράζει χαρακτηριστικά τη δυσκολία κατάδυσης στο εσωτερικό περιβάλλον των ατόμων - χρηστών, που φτάνει εκφρασμένο στον "έξω κόσμο" όχι μόνο συμβολικά αλλά και σιβυλλικά. Οι μηχανιστικές ταξινομήσεις των ναρκωτικών και τα στατιστικά ή πειραματικά δεδομένα γύρω από το φαινόμενο της χρήσης, αποδίδουν τα παρατηρήσιμα και μετρήσιμα στοιχεία, που όμως δεν δα μπορούσαν να ερμηνευθούν αποκομμένα από τη γνώση του πλαισίου τους, των κοινωνικών εικόνων, αντιλήψεων, ιδεολογιών και πρακτικών γύρω από τη χρήση, αλλά και του ιδιαίτερου τρόπου με τον οποίον γίνονται αντικείμενο της εμπειρίας και της ερμηνείας των ιδιων των ατόμων.

Επιπλέον, είναι αξιοσημείωτο, ότι την ίδια στιγμή όπου οι ψυχολογικές παραδόσεις που σημάδεψαν την ιστορία της ψυχολογικής επιστήμης, η κάθε μια μέσα από τη δική της ιδιαίτερη προοπτική, αποδέχονται την καθοριστική σημασία των ερμηνευτικών κατασκευών των ατόμων για τη δημιουργία των κοινωνικών φαινομένων, η έρευνα εξακολουθεί να αναζητά τις διατεινόμενες εξωτερικές, "αντικειμενικές πραγματικότητες". Χαρακτηριστικά, η γνωστική ψυχολογία έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με την αναπαράσταση και οργάνωση της γνώσης, ως "γνωστικούς χάρτες", "νοερά μοντέλα", "σχήματα",⁶ "σενάρια" ή "πλαισία" (βλ. Billig, 1989, Σαμαρτζή, 1995, Μαριδάκη - Κασσωτάκη, 1997, 1998). Στις θεωρίες που εντάσσονται στα πλαίσια του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού, ο λόγος ως ερμηνεία και ως δράση, δεωρείται ισχυρή συστατική παράμετρος της κοινωνικής πραγματικότητας και του εαυτού (Wetherell & Maybin, 2002). Στην προσωποκεντρική δεωρία του Rogers (1955, 1987), τα άτομα δεωρούνται ότι υφίστανται στον δυναμικό και εξελισσόμενο κόσμο των εμπειριών που συγκροτούν το φαινομενολογικό τους πεδίο, ενώ κατά τον Kelly (1955), τα άτομα κατασκευάζουν μοντέλα για την πραγματικότητα, ερμηνεύοντας τον κόσμο. Άλλ' ακόμη και στον δεμελιώδη συμπεριφορισμό του Skinner, που έχει συχνά παρεμηνευθεί ως υπερ-προσκολλημένος στην αναζήτηση του "αντικειμενικού συμβάντος" (βλ. Μέλλον, 2002, σ. 175), συναντά κανείς την αποδοχή ότι η πραγματικότητα, ακόμη κι εκείνη της επιστήμης, είναι υποκειμενική και κατασκευασμένη από την αλληλεπίδραση του νου με τον περιβάλλοντα κόσμο.

6 Ο Bartlett (1932), είχε ήδη αναφερθεί στα μνημονικά σχήματα, ως οργανωτικούς πυρήνες της αντιλήψης, στη βάση των οποίων οργανώνονται οι μετέπειτα εμπειρίες του ατόμου, εμπνέοντας πολλούς μεταγενέστερους δεωρητικούς.